

Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, s. 14; İbn Zübnül, *Tuhfetü'l-mülûk* (a.e. içinde), s. 166; Hasan el-Vezzân, *Vaşfû İfrîkiyye*, s. 210-213; Zeyyânî, *et-Tercümânetü'l-kübrâ fi ahbâri'l-ma'mûr berren ve bahren* (trc. Abdülkerîm el-Fîlâlî), Rabat 1412/1991, s. 80; E. Reclus, *Nouvelle géographie universelle: Afrique septentrionale*, Paris 1886, XI, 727-728; J. Brignon v.dğr., *Histoire du Maroc*, Paris 1967, s. 230; Sıddîk İbnü'l-Arabî, *Kitâbü'l-Magrib*, Beyrut 1404/1984, s. 188-189; J. M. Abu'n-Nasr, *A History of the Maghrib in the Islamic Period*, Cambridge 1987, s. 222, 232; Hüseyin Münis, *Târîhu'l-Magrib ve hadâretüh*, Beyrut 1412/1992, II/3, s. 210; Ch. Picard, *L'océan atlantique musulman de la conquête arabe à l'époque almohade*, Paris 1997, tür.yer.; *Kâmûsü'l-a'lâm*, IV, 4498; E. Lévi-Provençal, "al-Mahdiya", *EP* (Fr.), V, 1236.

AHMET KAVAS

MEHDİYE (المهدية)

Tunus'un Akdeniz sahilinde
tarihî bir şehir.

Tunus'un doğu sahilinde Akdeniz'e doğru küçük bir çıkıntı şeklinde uzanan kayalık yarımada'nın (İfrîkiye burnu) üzerinde kurulmuştur. Adını ilk Fâtîmî halifesi Ubeydullah el-Mehdî'den alır. Tutuklu bulunduğu Sicilmâse'den kaçarak Kayrevan şehrine gelen ve buradaki Sünnîler'le Hâricîler'in baskısından kurtulmak için Tunus şehriyle Kartaca arasındaki sahil şeridinde güvenli bir yer arayan Ubeydullah el-Mehdî, Tunus şehriyle Trablusgarp arasında sadece deniz yoluyla ulaşılabilen bu yarımada'yı Mısır seferi için uygun bularak Mehdiye'nin temellerini attı. Başşehir Tunus'un 230 km. güneyinde denize doğru 500 m. genişliğinde, 1.500 m. uzunluğunda bir çıkıntı yapan bu kayalık yarımada üzerinde önce surlarla çevrili bir kale inşa edildi. Kaleye biri denize, diğeri karaya bakan iki büyük kapıdan giriliyor, Ubeydullah el-Mehdî'nin sarayı kalenin içinde yer alıyordu. Anakara tarafında Berberîler'in gönlünü almak için eski bir Berberî kabilesinin adının verildiği Zevîle adlı başka bir mahalle kuruldu. İnşası 8 Şevval 308 (20 Şubat 921) tarihinde tamamlanan şehir Şiîler için güvenli bir sığınak olmuştu. Kalenin etrafı 8,30 m. yüksekliğinde surlarla çevrildi. Surların üstünde on altı kule bulunuyordu. Halifeliliğinin ilk altı yılını Kayrevan'da, geri kalan on dokuz yılını Mehdiye'de geçiren Ubeydullah el-Mehdî 322'de (934) vefat ettiğinde buraya defnedildi.

Mehdiye'nin ortasında kayaların oyulmasıyla oluşan mendirek küçük gemiler için içeri girmesine imkân veriyordu. Gü-

ney tarafında dışarıdan gelebilecek tehlikelere karşı şehri koruyacak ve büyük ticaret gemilerinin yaklaşmasına imkân verecek bir limanla bir tersane yapıldı. Buraya İskenderiye, Suriye, Sicilya, İspanya ve diğer yerlerden gemiler gelmeye başladı.

Pîrî Reis'in bildirdiğine göre Mehdiye halkı şehri tahrip etmelerinden endişe ettikleri mühtedîleri sur içine almıyor ve girenleri de çıkarıyorlardı. Mehdiye tarih boyunca hiçbir zaman büyük insan kitlelerini barındırmadı. Burada ticarî faaliyetlerde bulunan ahalinin çoğunluğu daha ziyade Zevîle mahallesinde oturuyor, gündüzleri kale içindeki iş yerlerinde çalışıp akşam evlerine dönüyordu.

Hâricî Ebû Yezîd en-Nükkârî'nin 332 (943-44) yılında Fâtîmîler'e karşı başlattığı büyük harekât sırasında Mehdiye, Fâtîmî Halifesi Kâim-Biemrillâh için güvenli bir sığınak oldu. İfrîkiye'nin bütün şehirleri Ebû Yezîd'in eline geçtiği halde Mehdiye sekiz ay boyunca direndi (333/944-45). Kâim-Biemrillâh kuşatma esnasında vefat edince yerine geçen oğlu İsmâil Mehdiye'yi başarıyla savundu. Çekilmek zorunda kalan ve ardından yakalanan Ebû Yezîd aldığı yaralar yüzünden ölünce teşhir için Mehdiye'nin ana giriş kapısına asılmıştı. Mehdiye'yi savunduğu için kendisine Mansûr-Billâh lakabı verilen İsmâil, Kayrevan çevresindeki Sabra'da Mansûriye adıyla yeni bir şehir kurarak Mehdiye yerine burayı başşehir yaptı (Safer 337 / Ağustos 948). Mısır'ın Fâtîmîler tarafından 358'de (969) fethinden birkaç yıl sonra Muiz-Lidînillâh'ın Kahire'ye gidişine kadar Mehdiye'nin başşehir olarak kaldığı da rivayet edilir. Muiz-Lidînillâh Mısır'a giderken İfrîkiye valiliğini Zîrîler'den Bulukîn b. Bâdîs'e bırakmıştı.

Mehdiye'deki Fâtîmî hâkimiyeti Zîrî hânedanının bağımsızlığını ilân ettiği 1048 yılına kadar devam etti. Bu duruma kızan Fâtîmîler, daha önce Arap yarımadasından getirip Yukarı Mısır'a yerleştirdikleri bedevî Arap kabilesi Benî Hilâl'i Kayrevan üzerine sevkettiler. Zîrî Sultanı Muiz b. Bâdîs, bu akın yüzünden Mansûriye'yi terkederek daha iyi korunma imkânı olan, oğlu Temîm'in vali bulunduğu Mehdiye'ye sığındı (449/1057).

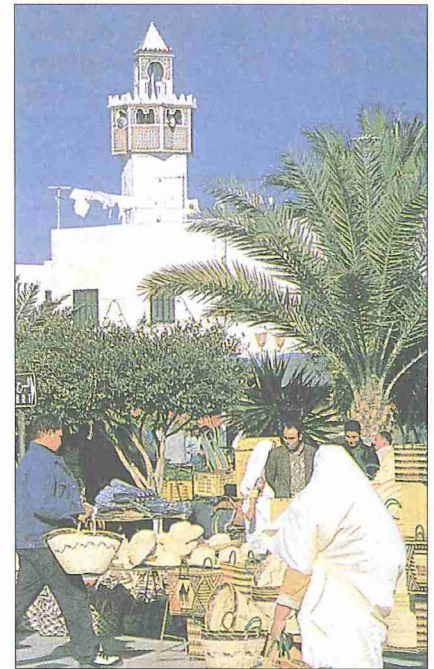
1087 yılında Mehdiye bir süre için Pizalı ve Cenevizli korsanların eline geçti. Sicilya'yı zapteden Normanlar'ın 1148-1160 yıllarında Tunus'un doğusundaki sahil şehirlerine saldırdıklarında ilk aldıkları şehirlerden biri de Mehdiye idi. Zîrî hânedanının son emîri Hasan b. Ali es-Sanhâcî,

Normanlar şehri ele geçirince Benî Hilâl Emîri Muhriz b. Ziyâd'a sığındı. Emîr Hasan ardından Muvahhidler'in kurucusu Abdülmü'min el-Kûmî'den yardım istedi. Abdülmü'min yedi ay süren bir muhasaradan sonra 555'te (1160) Mehdiye'yi Normanlar'dan geri aldı.

Muvahhidler döneminde Mehdiye'nin idaresini üstlenen Muhammed b. Abdülkerîm er-Recrâcî bağımsızlığını ilân ederek halife unvanını kullanmaya başladı. 584'te (1188) Benî Gâniye'den Yahyâ b. Gâniye tarafından zapt edilen şehir 602 Cemâziyelâhîrine (Ocak 1206) kadar Benî Gâniye'nin elinde kaldı. İfrîkiye'nin bu bölgesinde çıkan karışıklıklar yüzünden Muvahhidler şehre Hafsî hânedanına mensup bir vali tayin ettiler. Daha sonra da Tunus'taki Hafsî sultanının oğullarından biri Mehdiye'nin idaresine memur edildi. 748'de (1347) Merînî Sultanı Ebû'l-Hasan şehri ele geçirdiyse de 754 (1353) yılında Hafsî sultanı tarafından tekrar geri alındı.

Mehdiye VII. (XIII.) yüzyıldan itibaren deniz korsanları için bir sığınma yeri oldu. Cenevizli, Sicilyalı, Fransız ve Aragonlu hristiyanlar, 792'de (1390) Bourbon dükünün kumandasındaki bir donanmayla şehri bir ay müddetle kuşattıysa da Hafsî Valisi Ebû'l-Abbâs'ın güçlü savun-

Mehdiye'den bir görünüş

ması karşısında başarı sağlayamadılar. 927 (1521) yılında Kont Pierre Navarro da dokuz savaş gemisiyle şehri muhasara etti, ancak ahalinin direnişiyle karşılaştığı için geri çekilmek zorunda kaldı.

Mehdiye, Hafsîler'in sonuna doğru İspanyollar'la Osmanlılar arasında büyük bir mücadeleye sahne oldu. 1539 yılında Hafsî Sultanı Mevlây Hasan ile bir anlaşma yapan Şarlıken, Tunus'lu şehirni ele geçirdiği gibi Mehdiye'ye de bir garnizon yerleştirdi. Ardından şehrin ileri gelenleri Tunus'tan bağımsız hareket ederek beş kişilik bir şehir meclisi kurup burayı yönetmeye başladılar.

Batı Akdeniz'i bir faaliyet alanı haline getiren Turgut Reis Mehdiye'nin güvenli bir karargâh olduğunu düşünüyor ve burasının kendisine verilmesini istiyordu. Fakat böyle bir durumda Hristiyan Avrupalılar buraya saldıracağı için şehir meclisi üyeleri arasında ihtilâf çıktı. Turgut Reis, bunlardan İbrâhim Berat'la anlaşarak onun sorumluluğundaki kuleden bir gece 500 kadar askeriyle şehre girdi (947/1540) ve idaresini ele alarak kendisi için müstakıl bir emirlik haline getirdi. Ancak burada fazla durmadı, yerine yeğeni Hızır Reis'i bırakıp Güney Avrupa sahillerini vurmak için sefere çıktı.

Turgut Reis'in Mehdiye'yi ele geçirmesinden tedirgin olan Şarlıken Napoli, Sicilya, Floransa, papalık ve Malta'ya harekete geçirecek İspanyol Generali Don Garcia de Toledo'nun emrinde ve Andre Doria'nın kumandasında 40.000 kişilik bir donanma hazırlattı. 22 Haziran 1550 tarihinde Mehdiye'yi kuşatan Haçlı donanması, kaleyi savunan sınırlı sayıdaki Türk denizcisi üzerine âni saldırılar düzenlediyse de her defasında büyük kayıplar vererek geri çekilmek zorunda kaldı. Yardımcı kuvvete ihtiyaç duyan Şarlıken, Avrupa'nın en diyetli amirallerinden Don Juan de Vega ve Don Garcia de Toledo dahil dört büyük amiralin sevk ve idaresinde muhasarayı sürdürdü.

Turgut Reis Avrupa seferinden dönüşünde Mehdiye'nin kuşatıldığını görünce dışardan desteklemeye karar verdi. Aylarca devam eden muhasara sırasında herhangi bir ilerleme gösteremeyen Haçlı donanması, kale içinden kendilerine yardım eden bir casusun yönlendirmesiyle Mehdiye'nin deniz tarafındaki güney surlarının zayıf olduğunu öğrenip o tarafın yıkılabileceğini düşündüler. Buraya 28 Ağustos'ta başlattıkları saldırı sonunda 10 Eylül'de kaleye girmeyi başardılar. Mehdiye'yi savunan Hızır Reis'i yaralı ele

geçirirken Türkler'in tamamına yakını katlettiler. 7000 kişiyi esir alan Haçlı donanması buraya bir garnizon bırakıp çekildi. Kanûnî Sultan Süleyman, Şarlıken'e bir mektup yazarak bu kuşatmanın 1545 yılında yaptıkları anlaşmaya aykırı olduğunu bildirdiği gibi kuşatma sırasında buradaki Türkler'e yardım etmediği için Cezayir Beylerbeyi Hasan Paşa'yı da azletti. Turgut Reis'in o dönemde diğer Türk denizcileri gibi henüz kendi başına hareket etmesi yüzünden Osmanlı kaynaklarında Mehdiye'nin kuşatılması ve düşmesine fazla yer verilmemiştir. Mehdiye'nin işgaline tepki gösteren Osmanlı donanması 958 (1551) yılında Trablusgarp'ı İspanyol işgalinden kurtarmış, Fransızlar'la birlikte Korsika'da Cenevizliler'e savaş açmıştır.

İspanyollar, Mehdiye'yi uzun süre Turgut Reis'e karşı koruyamayacaklarını bildikleri için burayı Malta şövalyelerine (İsbitâriyye) vermek istediler. Fakat onlar da aynı sebeple bunu kabul etmeyince İspanya'dan Don Fernand de Cunha 1555'te surlarını yıkarak şehri harabeye çevirdi. Burası Turgut Reis'in eline geçse bile artık tehlikeli olmayacaktı. Nitekim 958'de (1551) Trablusgarp Osmanlı hâkimiyetine girince Tunus'un doğu sahillerindeki diğer şehirler gibi Mehdiye de oraya bağlandı. Ancak şehir eski önemini kaybetmedi. 999 (1591) yılında Mehdiye'ye gelen Temgrûti burada yıkıntılardan başka bir şey görmediğini söyler.

Osmanlı hâkimiyetine girmesinin ardından Mehdiye'de yeni bir dönem başladı. Şehir XVII. yüzyılda kapitanıderyâ eyaletine (Cezâyir-i Bahr-i Sefid) bağlı sâlyâneli bir sancak merkezi oldu. Bu devirde şehrin ileri gelenlerinden nakit akçe alınarak Osmanlı donanmasına bir gemiyle katılması sağlandı. Mehdiye 982-1022 (1574-1613) yılları arasındaki paşalık döneminde, 1041-1114 (1631-1702) yıllarında eyaletin idaresini üstlenen Murâdî hânedanı ve 1705-1957 arasında Hüseyinî hânedanı devirlerinde Tunus eyaletine bağlı olarak yönetildi. Mehdiye'yi yeniden canlandıran Osmanlılar buraya Anadolu'dan, Endülüsten, Arnavutluk'tan nüfus getirip yerleştirdiler. Mehdiyeliler, özellikle Tunus Beyi Osman Dayı tarafından getirilen Endülüslüler'i iyi karşıladılar. Osmanlılar'ın 1018'de (1609) İspanya'dan kurtardıkları Endülüslü müslümanlarla oradan çıkarılan yahudileri Mehdiye'ye yerleştirmelerinin ardından şehir ve çevresinde ziraat ve değişik meslek kollarında büyük bir

canlanma oldu. Osmanlılar döneminde Mehdiye'yi muhafaza etmek için eski kalenin surları kısmen onarıldı. 1003 (1595) yılında Ebû Abdullah Muhammed Paşa tarafından yaptırılan ve 1133'te (1721) tamir edilen Burcülkebîr hâlâ ayakta olup müze olarak kullanılmaktadır.

Mehdiye'de 1100 (1689) yılında veba salgını çıktı. 1153'te (1740) Tunus beyi, şehir ahalisini amcasına aşırı sadakatlerinden dolayı cezalandırarak bir süre için şehirden çıkardı. 1856 yılında görülen kolera salgını çok sayıda insanın ölümüne sebep oldu. Tunus Valisi Mehmed Sâdık Paşa'nın 1864'te eyaletin dış borçlarını ödeyebilmek için halktan alınan vergiyi iki katına çıkarması üzerine halk ayaklanarak 25 Nisan günü şehri yağmaladı.

Bir Osmanlı eyaleti olan Tunus'a bağlı son dönemdeki yirmi kadar şehirden biri olarak Mehdiye isminin devlet sâlnâmelerinde yer aldığı görülür. 1881'deki Fransız işgalinin ardından burada bir okul açıldı. Ertesi yıl sömürge idaresi şehri bir idarî birime dönüştürdü. Kısa süre sonra ülkede sömürgeciliğe karşı yayılan millî hareketler Mehdiye'yi de etkiledi. 6 Ağustos 1920 tarihinde hayat pahalılığına karşı harekete geçen halk şehri bir defa daha yağmaladı.

Osmanlılar zamanında Mehdiye'ye Anadolu'dan sevk edilen çok sayıda asker ve diğer görevlilerin yerli kadınlarla evliliğinden doğan ve "kuloğlu" denilen kimseler son dönemlerde şehrin nüfusunun çoğunluğunu oluşturuyordu. Bunlar, yaşayış biçimleriyle olduğu kadar isimleriyle de diğer ahaliden kolayca ayrılmaktadır. Özellikle Anadolu'dan gelen Hamza ailesiyle Arnavut asıllı Safer ailesi meşhurdur.

Sahildeki bütün şehirler gibi buraya da değişik zamanlarda Maltalı, İtalyan, Fransız ve Yunanlılar gibi yabancılar ihracat ve balıkçılık yapmak üzere yerleştiler. Son dönemlerde Mehdiye'nin en büyük zenginliği zeytin ticareti, balıkçılık, halıcılık ve sabunculuk olup bu sektörlerle ait çok sayıda işletme açılmış bulunmaktadır. 1994'te uluslararası turizme açılmasının ardından Mehdiye için yeni bir gelir kaynağı doğdu.

Kurucusu Ubeydullah el-Mehdi'nin bizzat kendisi ve ölümünden sonra yerine geçecek oğlu Kâim - Biemrillâh için yaptırdığı sarayların dışında idarî binalar, tahılların muhafazası için yer altı binaları, kuyular, sarnıçlar ve denizin doldurulmasıyla inşa edilen Mehdiye Ulucamii başlıca tarihî eserlerdir. Cami XVIII. yüzyılda ve

XIX. yüzyılın başlarında gördüğü tamirlerden sonra 1961-1965 yılları arasında ilk mimarisine uygun tarzda yeniden inşa edilmiştir. Günümüzde Mehdiye'de mimari eserlerden ayakta kalanların çoğu Osmanlı dönemine aittir. Anadolu'dan buraya göç eden Hamza ailesinin ileri gelenleri tarafından 1192 (1778) yılında yaptırılan ve 1914'te tamir edilen Hacı Mustafa Hamza Camii, 1239'da (1824) inşa edilen ve 1976'da ciddi bir onarım geçiren Hacı Süleyman Hamza Camii, XVIII. yüzyıl sonlarına ait Daloğlu Mescidi, 1289'da (1872) kimin tarafından yaptırıldığı bilinmeyen Ramazanoğlu Zâviyesi ve Hamza Türbesi bu eserler arasında sayılabilir.

Şehrin XX. yüzyılın başlarında 10.000'i geçen nüfusu (1905'te 12.000) 1946'da 15.000'e ulaşmış, 1966'da 20.000'i aşmış, 2003 yılında 45.000'e yaklaşmıştır (44.600). Mehdiye halkı farklı etnik kimliklerden gelmesine rağmen genelde Arap kültürünü benimsemiştir. Şehir, nüfusun-daki artışa paralel olarak mekân üzerinde de Sfaks ve Sûs istikametinde genişleme eğilimi göstermektedir. Mehdiye'de yetişen önemli şahsiyetler arasında İbn Arabiyye (İbn Ureybe) diye tanınan Ebû Amr Osman b. Atîk el-Kaysî el-Mehdevî, şair İbnü's-Simât ve Kuzey Afrikalı mutasavvıf Ebû Medyen'in öğrencisi Kutb ed-Dahmânî zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Havkal, *Şüretü'l-arz*, s. 71; Şerîf el-İdrîsî, *La géographie d'Edrisi* (trc. P. A. Jaubert), Amsterdam 1975, s. 257-259; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, V, 229-232; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî*, Tunus 1378/1958, s. 241-242, 320-375; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-muğrib* (Kettânî), s. 62-64, 244-245; İbn Battûta, *er-Rihla*, Beyrut 1987, s. 229; Hasan el-Vezzân, *Vasfû l-İfrîkiyye*, II, 85-87; İbn Zübül, *Tuḥfetü'l-mülûk* (trc. E. Fagnan, *Extraits inédits relatifs au Maghreb* içinde), Alger 1924 → (ed. Fuat Sezgin), Frankfurt 1993, s. 154-155, 162; Pîrî Reis, *Kitâb-ı Bahriye* (nşr. Ertuğrul Zekâî Ökte v.dğr.), İstanbul 1988, IV, 1401; Ayn Ali, *Kavânin-i Âl-i Osmân*, s. 20-21; Zeyyânî, *et-Tercümânetü'l-kubrâ fi aḥbâri'l-ma'mûr beren ve bahren* (trc. Abdülkerîm el-Fîlâlî), Rabat 1412/1991, s. 166-167; Hammer (Atâ Bey), VI, 112-116; E. Reclus, *Nouvelle géographie universelle: Afrique septentrionale*, Paris 1886, XI, 222-223; J. de la Gravière, *Les corsaires barbaresques et la marine de Soliman le grand*, Paris 1887, s. 158-187; Aziz Sâmih İtter, *Şimalî Afrikada Türkler*, İstanbul 1937, II, 189, 191-194, 197; H. Pieri, "L'accueil par les tunisiens aux morisques expulsés d'Espagne", *Etudes sur les moriscos andalous en Tunisie* (ed. M. de Epalza - R. Petit), Madrid 1973, s. 128-134; Tahar Guiga, *Dorgouth Rais: La magnifique seigneur de la mer*, Tunis 1974, s. 67-79; L. C. Brown, *The Tunisia of Ahmad Bey: 1837-1855*, Princeton 1974, s. 141, 149, 377; Jamil

M. Abu'n-Nasr, *A History of the Maghrib in the Islamic Period*, Cambridge 1987, s. 64-66, 70, 99-101, 110-111, 126, 131; K. J. Perkins, *Historical Dictionary of Tunisia*, London 1989, s. 83; G. Marçais, *La Berbérie musulmane et l'orient au moyen âge*, Paris 1991, s. 134; a.mlf., "Mehdiye", *IA*, VII, 493-494; Habîb Kerîm, *el-Mehdiyye fi't-târîḥ ve'l-müctema'*, Tunus 1992, tür.yer.; Hâdî Rûcî İdrîs, *ed-Deule-tü's-Şanhâciyye* (trc. Hammâdî es-Sâhilî), Beyrut 1992, II, 53-57; Ali Rıza Seyfî, *Turgut Reis*, İstanbul 1994, s. 31-35, 37-38, 41, 56; Nâcî Celûl, *Les fortifications côtières ottomanes de la régence de Tunis XVIe-XIXe siècles*, Zaghuan 1995, s. 44-45, 256-278, 320, 343; Kadir Pektaş, *Tunus'ta Osmanlı Mimari Eserleri*, Ankara 2002, s. 17-18, 76-79, 84-86, 113, 154, 157-160, 237-238; L. Golvin, "Mahdiya à la période fâtimide", *Revue de l'occident musulman et de la Méditerranée*, sy. 27, Aix-en-Provence 1979, s. 75-98; *Kâmûsü'l-a'lâm*, IV, 4497; Muhammed Talbi, "Mahdiya", *EI²* (Fr.), V, 1236-1238.

AHMET KAVAS

MEHİR (المهر)

Nikâh akdinin sonucu olarak kocanın karısına ödemek zorunda olduğu para veya mal.

Sözlükte **mehir** (mehr) "ücret" mânâsına gelir. Bir fıkıh terimi olarak evlilik esnasında ödenen para veya malî ifade etmesi bu uygulamanın evlilik kurumunun Sâmî kültüründeki ilk şekilleriyle irtibatlı olmalıdır (aş. bk.). Kur'an-ı Kerim'de mehir anlamında ecrin çoğulu olarak **üçür**, **farîza** ve **saduka** (çoğulu sadukât) kelimeleri geçmektedir. Hadislerde bu mânada daha çok mehir ve **sadak** terimlerine rastlanmaktadır (Wensinck, *el-Mu'cem*, "şdk" ve "mhr" md.leri). Bazı durumlarda "misil mehir" anlamında **ukr** kelimesi de kullanılmıştır. Türkçe'de ise daha çok **mihr** şeklinde kullanılır.

Evlenme sırasında veya öncesinde evlenecek erkeğin kız tarafına belirli bir para yahut mal verme uygulamasının muhtelif din ve kültürlerde oldukça eski bir geçmişi vardır. Bu uygulamanın bilhassa ilk şekilleri nikâh akdinin satım akdine benzer özellikler taşıdığını, çeşitli isimler altında yapılan ödemenin de satış bedeli olarak kabul edildiğini düşündürmektedir. Zaman içinde uygulama nikâh satım akdi, yapılan ödemeyi de satış bedeli olmaktan çıkarmış, ailelerin birbirine yakınlaşmasını sağlayan hediyeleşmeye veya kadın için ekonomik ve sosyal bir güvenceye dönüştürmüştür.

Romalılar'da ve Atinalılar'da kadın tarafına evlilik öncesi yapılan ödemeler bir

tür satış bedeli özelliğini taşımaktadır. Yahudi hukukunda da evlenecek kızın ailesine **mohar** adı altında yapılan ödeme önemli bir yer tutmaktadır. Mohar ödemeye gücü yetmeyenler, evleneceği kızın ailesine belli bir süre hizmet ederek bu yükümlülüğü yerine getirirdi. Nitekim Hz. Mûsâ, kızıyla evlenebilmek için kayınpederine sekiz yıl hizmet etmek zorunda kalmıştı (el-Kasas 28/27; ayrıca bk. Çıkış, 2/21). Câhiliye Arapları da mehri evlenmenin temel şartlarından biri olarak kabul etmişti; evlilik ancak mehir ödenildiğinde geçerlilik kazanır, böyle bir ödeme yapılmadığı takdirde nikâhsız bir birleşme olarak görülür ve utanç verici kabul edilirdi. Nitekim Antere kıssasında mehir ödenmeden evlenmeye zorlanan kadınlar bu tür evliliği onur kırıcı olarak nitelermektedir. Câhiliye döneminde mehir evlenecek kızın velisine ödenirdi, kadınlar mehirden bir pay alamazlardı. Nişanlanma sırasında verilen birtakım hediyeler daha çok sadak ismiyle anılırdı. Ancak İslâm'ın zuhurundan kısa bir süre önce mehrin bir kısmının bizzat evlenecek kadına verilmeye başlandığı görülmektedir. Bu ödemeye İbrânîce'de **mohar**, Arapça'da mehir denmiş olması, uygulamanın Sâmî kültüründeki ortak tarihî kökenlerini ortaya koyması bakımından önemlidir. Mehir benzeri bir uygulama eski Türk hukukunda da görülmekte ve buna **kalın** (< kalın) ismi verilmektedir. Türkler'in İslâmiyet'i benimsemesinden önce hukukî bir kurum olarak varlığı bilinen kalın uygulaması İslâmiyet'in kabulünden sonra yerini mehre bırakmış, ancak kalın da bu isimle veya "başlık, ağırlık, namzetlik akçesi" gibi adlar altında sosyal bir kurum olarak varlığını sürdürmüştür (bk. BAŞLIK).

Kur'an-ı Kerim'de kendileriyle evlenen kadınlara mehirlerinin verilmesi gerektiği belirtilmiş (el-Bakara 2/236-237; en-Nisâ 4/4, 24, 25; el-Mâide 5/5), hadislerde de mehirle ilgili fikhî hükümlerin ayrıntıları yer almış, ayrıca evlenmeyi zorlaştıracak tarzda mehir miktarında aşırıya kaçılmaması öğütlenmiştir (*Miftâhu künûzi's-sünne*, "nikâh" md.).

İslâm hukukunda nikâh kıyılması esnasında genelde taraflar kadına ödenecek mehrin miktarı ve ödeme şekli hususunda anlaşılır; bu anlaşma nikâh akdinin yazı ile tesbit edildiği durumlarda nikâh belgesinde de yer alır. Kitap ve Sünnet'te mehir ödemenin gerekliliği üzerinde durulmasına rağmen mehir hukukuların çoğuna göre evliliğin şartlarından